

ÇANAKKALE CEPHESİNİN AÇILMASI SÜRECİNDE İNGİLİZ-RUS İLİŞKİLERİNİN İNCELENMESİ¹

Özet

I.Dünya Savaşı cephelerinden biri olan Çanakkale Cephesi Rusya ve İngiltere'nin bir yüzyıldan uzun bir süredir Osmanlı topraklarında hâkimiyet kurmak istedikleri noktalardan biridir. Türk boğazları bölgesi konusunda 1908 tarihinde yapılan Reval Görüşmeleri sonrasında iki ülke arasında bir karara varıldı. Verilen bu karar neticesinde boğazlar I. Petro'dan beri bölgede hâkimiyet hayalleri kuran Rusya'ya verilecekti. Fakat savaşın başlaması iki ülke arasındaki bu hassas ve yeni ittifakta sorunların da başlamasına neden oldu. Savaşın başlamasından, 18 Mart 1915 tarihine kadar atılan her adım kurulmuş olan müttefikliğin sorgulandığı ve ülke çıkarlarının ön planda tutularak hareket edildiği bir dönem oldu.

Bu çalışmada detaylı olarak incelenen Çanakkale Cephesinin askeri kanadının aksine, cephe hattının açılması öncesinde İngiltere ve Rusya'da yaşanan siyasi çıkar çatışmalarına ait hava incelenmiştir. Bu doğrultuda I. Dünya Savaşı öncesinden başlayarak İngiliz Savaş Konseyi ve Rus

ULUSLARARASI TÜRK
DÜNYASI
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ
INTERNATIONAL
JOURNAL OF TURKISH
WORLD STUDIES
CILT 5 / SAYI 4 / EKİM
2022

Sorumlu Yazar Corresponding Author

Aslı Sevda YÜRÜK
Kırıkkale Üniversitesi,
Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Tarih Bölümü
Yüksek Lisans
Öğrencisi,
anira_asy@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2397-6503>

Gönderim Tarihi
Received
23.09.2022

Kabul Tarihi
Accepted
01.11.2022

Atıf
YÜRÜK, Aslı Sevda
(2022). "Çanakkale
Cephesinin Açılması
Sürecinde İngiliz-Rus
İlişkilerinin
İncelenmesi",
*Uluslararası Türk
Dünyası Araştırmaları
Dergisi*, (5/4), 59-80.

¹ Bu makale Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, tarih bölümü yüksek lisans programında Dr. Öğretim Üyesi Erdal Çetintaş danışmanlığında hazırlanan "Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Yüzyılında Boğazlar Üzerinde Rus-İngiliz Nüfuz Mücadelesi" adlı tezden üretilmiştir.

Meclisi konuşmalarında cephenin açılması konusunda yaşanan karşılıklı güven sorunlarına ve bu sorunlar karşısında iki ülkenin sergilediği tavırlara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Rus- İngiliz İttifakı, Türk Boğazları, İngiliz Savaş Konseyi, Çanakkale cephesi.

EXAMINATION OF BRITISH-RUSSIAN RELATIONS DURING THE OPENING OF THE DARDANELLES FRONT

Abstract

Dardanelles Front, one of the fronts of the First World War, is one of the points where Russia and England wanted to dominate the Ottoman lands for more than a century. After the Reval Talks held in 1908 on the Turkish Straits region, a decision was reached between the two countries. As a result of this decision, the straits would be given to Russia, which had dreamed of domination in the region since Petro I. But the beginning of the war caused problems in this sensitive and new alliance between the two countries. From the start of the war until March 18, 1915, every step taken was a period in which the established alliance was questioned and the country's interests were prioritized.

Contrary to the military wing of the Dardanelles Front, which was examined in detail in this study, the atmosphere of the political conflicts of interest in England and Russia before the opening of the front line was examined. In this direction, the problems of mutual trust in the opening of the front and the attitudes of the two countries in the face of these problems were included in the speeches of the British War Council and the Russian Assembly, starting before the First World War.

Key Words: First World War, Russian-British Alliance, Turkish Straits, British War Council, Dardanelles front

Giriş

1453 yılında Osmanlının İstanbul'u fethi ile başlayan dönem sonrasında Çanakkale ve İstanbul boğazları bölgesi Türk boğazları adı ile anılmaya başlandı. Bölgede tek devletin hâkimiyetinin olduğu bir süreç yaşansa da bölge sağladığı güç ve kazanımlar nedeniyle birçok ülkenin de siyasetinde yer aldı. Türk boğazlarının bu denli öneme sahip olmasının en önemli sebebi ise coğrafi konum kaynaklı siyasi menfaatlerdi. (Sedat, 2007: 1) Özellikle dönemin diğer iki büyük imparatorluğu olan İngiltere ve Rusya için bu menfaatler doğrudan Osmanlı coğrafyasını içerisine alıyordu.

Rusya için bu menfaatler; Çar I. Petro'nun vasiyeti kabul edilen ve bir imparatorluk oluşturabilmek için gerekli olan güneye (Karadeniz'e) inme siyaseti şeklinde başlamıştır. Daha sonrasında ise Boğazların yanı sıra Osmanlı toprakları ve Bizans mirasının halefi olduğu düşüncesiyle II. Katherina'nın başlattığı Grek Projesi ile Rus siyaseti Balkanlarında dâhil edildiği Türk boğazlarına hâkim olma amacı yönünde şekillendi. Rusya oluşturduğu bu politikada üç temel unsuru gözeterek hareket ediyordu. Bunlar: askeri, ekonomik ve dini unsurlardı. Gelişen Rusya topraklarının askeri anlamda en zayıf noktası olan Karadeniz bölgesinin olası saldırıları bu bölgeden alacağı ve alınan önlemlerin Türk boğazlarından gelebilecek deniz yönlü saldırılara karşı zayıf kalacağı gerçeği Türk boğazlarını yani Rusya'nın güvenliğini bir başka devletin insafına bırakılmayacak kadar önemli hale getiriyordu. İkinci olarak, Rusya'nın ticaret yaparak ekonomisini güçlendirdiği bu dönemde dünyaya açılan kapıları konumundaki Türk boğazları yine her an çatışma yaşayabilecekleri bir devletin elindeydi ve bu durum ekonomik büyümelerini olumsuz etkiliyordu. Üçüncü olarak ise Ortodoksluğun başkenti İstanbul Müslüman bir gücün elindeydi ve Bizans'ın mirasçısı Rusya onu tekrar alarak Rus imparatorluğunu taçlandırmalıydı.

İngiltere için ise bu menfaatler; ticaret faaliyetlerini ülke içerisinde ihtiyaç duyulan ürünlerin temini ötesinde, tüm dünya ticaretine sahip olmak şeklinde ortaya çıkıyordu. Bu yönden bakıldığında yaşanan yüzyılda İngiltere'yi diğer devletlerden ayıran en önemli özelliği de sahip olduğu ekonomik güçtür. Bu güç üç temel unsuru içeriyordu: sömürgeler, deniz gücü ve sanayiye taşıyabilecek teknolojik üstünlük. (Erbaş, 2019: 113) İngiliz politikası; ekonomik hedeflerini denizcilik konusundaki ustalıklarını kullanarak, hâkimiyet alanları sağlamak şeklinde oluşturmuştu. İngiltere için Türk boğazları Rusya siyasetinde olduğu gibi ayrı bir öneme sahipti. En kıymetli sömürge bölgesi olan Hindistan'ın korunması için en kullanışlı ve güvenli yer olan Boğazlar bölgesi konusunda farklı amaçlar güttükleri Rusya ile karşı karşıya gelmekte de geç kalınmamıştı. 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması sonrasında Rusya'nın bölgede kazanımlar sağlaması İngiltere'yi Türk boğazları siyasetinde daha aktif yer almaya itti. Daha sonraki

dönmede ise İngiltere'nin 1783 yılında imzalanmış olan Versailles Antlaşması ile Kuzey Amerika'daki sömürgelerini kaybetmesi ülke siyasetini, Hindistan ve dolayısıyla Osmanlı toprakları konusunda daha dikkatli olmayı ve yeni politikalar oluşturmaya yöneltti.

Özellikle İngiliz Başbakanı William Pitt'in döneminde değişen İngiliz politikasıyla Osmanlı Devleti'ni Rusya'ya karşı koruma kararı almasındaki temel sebep, Rusya'nın İstanbul'a hâkim olarak İngiliz ticaretini sekteye uğratabilecek konuma gelmesini engellemektir. (Koruma politikası 1791'den 1878'e kadar sürdü.) W. Pitt'e göre: 'Rusya'nın Türkiye aleyhine büyümesi, İngiltere'nin ticari ve siyasi menfaatlerine aykırı idi.' (Kurat, 1952: 13) İngiltere'nin oluşturduğu bu yeni siyasi hamlede esas stratejileri Hindistan savunması hattını Asya'da Türk boğazları yani Osmanlı'nın kuzey sınırlarından itibaren başlatmak ve korumaktır. (Yurdusev, 1999: 563)

1. Türk Boğazlarında Süren İngiliz- Rus Çatışmaları

İngiltere ve Rusya'yı karşı karşıya getiren Türk boğazları 1809 yılı itibarıyla sözleşmeli kapalılık dönemine girerek artık Osmanlı dışında bir devletinde yapılacak anlaşmalar ile bölge siyasetini kendi devlet politikası yönünde şekillendireceği bir aşamaya geçti. Bu durum İngiltere'yi mutlu ederken Rusya'yı bütünüyle tedirginliğe sürükledi. Yapılacak antlaşmalar etkili olsa da hâkimiyet ve son söz hala Osmanlı imparatorluğundaydı ve 1840 yılına kadar iki devlette konulacak antlaşma maddeleri ile boğazların kapalılığı ve ticari kazanımlar konusunda birbirlerine üstün gelecek şekilde hareket ediyorlardı. Rusya bu süreçte birçok kez Osmanlı ile savaş içerisinde oldukları dönemler dahi boğaz hâkimiyeti konusunda İngilizleri aşarak başarılı olamadı.

1841 Londra Boğazlar Sözleşmesi ile boğazlarda çok taraflı dönem diğer bir adıyla sınırları belirli açıklık dönemi başladı. Türk boğazlarının kullanımını konusunun uluslararası bir antlaşma ile belirlenmesi İngiltere'nin Rusya'ya karşı boğazlar politikasında sağladığı başarının en net kanıtı niteliğindedir. Rusya bu engele karşı durmak istese de 1856 Paris Antlaşması sonrasında Türk boğazlarına hâkim olma stratejisini savaş kazanımı yerine siyasi kazanımlar şeklinde yeniden düzenledi.

Bu yeni politika doğrultusunda hareket eden Rusya kendisine ağır gelen antlaşma maddelerini 1871 yılında imzalanan yeni Boğazlar Sözleşmesi sonrasında değiştirebildi. Bu dönemde Karadeniz'den uzaklaştırılmak istenen Rusya'nın Hindistan yakınlarına yerleşmesi durumu İngiltere için daha büyük tehlike arz ettiği için boğazlar ikinci plana atılmış konumdadır. Ayrıca İngiltere 1869'da Süveyş kanalının açılması sonrası zaten Osmanlı topraklarına olan ilgisini kaybetmiş durumdaydı. Rusya'nın Balkanlar ve Kafkaslar üzerindeki kazanımları sonrasında ise Hindistan yolunun tehlikeye girmesine mâni olmak için ihtiyaç duyduğu üsse 1878'de Osmanlı ile İngiltere arasında yapılan antlaşma sonrasında Kıbrıs'ı alarak sahip olmuştu.

Fakat 1900'lü yıllara gelindiğinde İngiltere için Osmanlı siyaseti tamamen değişmiş, İngiltere ve Rusya arasındaki hâkimiyet mücadelesi ise düşmanlıktan çıkar ortaklığına doğru evrilmişti. Özellikle 1905 Rus- Japon savaşını Rusya'nın kaybetmesi İngiltere'nin Rusya konusunda yeni bir politika oluşturmasına sebep oldu. Savaş sonrası zayıf duruma düşen Rusya İngiltere için tehlike arz etmiyordu.

Osmanlı ise iki gücün çatışması sonucunda boğazlar konusunda her zaman kazanım elde edebildiği denge politikasını sürdürmek istese de karşılaştığı bu yeni siyasi tavır karşısında yeni müttefik arayışında güçlenen Almanya ile yakınlaşmaya başladı. İngiliz Donanma İstihbarat Birimi 1900 yılından itibaren yaşanacak bir savaşta muhtemel düşmanının Almanya olacağını bildirmesi (Erbaş, 1999: 114) ve Osmanlı'nın Almanya'ya yönelişi tehlikeli bir durumla karşı karşıya kalınacağı yönünde bir işaretti. Alman tehlikesini de göz önüne alarak İngiltere ve Rusya'nın 1907'de ittifak antlaşması imzalaması sonrasında 9 Haziran 1908 tarihinde yaşanan Reval Görüşmeleri ile İngiltere Kralı VII. Edward ile Rus İmparatoru II. Nikola Asya toprakları üzerinde anlaşmaya varması durumu Türk boğazlarının kaderi için de etkili olmuştu. Çünkü artık iki düşman değil iki müttefik olarak hareket eden İngiltere boğazlar konusunda Rusya'nın önünde bir engel değildi.

2. Dünya Savaşına Doğru

Osmanlı'nın 1911-1913 yıllarında İtalya ve Balkan savaşlarında aldığı yenilgiler sonrasında ordusunu ve donanmasının yeniden güçlendirmek amacıyla İngiltere ile iş birliği yapması İngiltere'nin hala Osmanlı üzerinde aktif olduğunun bir göstergesidir. Fakat bu durum Osmanlı için Almanya ile yakınlaşmasına engel teşkil etmedi. Özellikle Osmanlı bahriyesinin ekonomik sıkıntılar içerisinde olması İngilizlerin bahriyedeki yardımlarını sıkıntıya sokuyordu. Ekonomik yetersizlikler nedeniyle istenilen dretnotların İngiltere'den satın alınması konusunda yaşanan sıkıntılar Osmanlı idarecilerini Almanya'ya ile maddi ittifakın yanında askeri ittifak yapılması yönünde de teşvik etti. Bu durum İngiltere için sıkıntı vericiydi çünkü yeni alınacak gemilerin kullanımının Osmanlı bahriyesince bilinmemesi nedeniyle Alman subaylardan yardım isteneceği ve bahriyede Alman nüfuzu oluşacağı, kendilerinin ise bahriyedeki gücünün zayıflatılacağı düşünülüyordu. İngiliz- Rus ittifakında ilk çatlakta tam bu noktada yine Türk boğazları merkezli bir konuda ortaya çıktı. Silahlanma yarışında geride kaldığını düşünen Rusya ittifak yaptığı yeni ortağı İngiltere'yi sıkıştırarak Osmanlı donanmasının gelişmesinin boğazlarda kendileri için sıkıntılara sebep olacağını bu nedenle İngiltere'nin yardımlarının hoş karşılanmadığını bildiriyordu. Rusya'nın donanma yardımlarına bu denli tepkili olmasının nedeni; 1907 yılında kabul edilen ve 1911 de yenilenen Rus donanma politikasında önceliğin Baltık donanmasına verilmesi ve Karadeniz filosunun ikinci planda kalması sonucunda boğazlarda kayıplar yaşanacağına dair endişelerdi. (Güvenç, 2009: 52)

Rusya devlet politikası doğrultusunda 1917 yılında Türk boğazları için harekete geçilebilmeyi amaçlıyordu ve bu zamana kadar boğazların korunmasını İngiltere ile yapmış oldukları ittifakın ana amacı olarak görüyordu. İngiltere ise politik avantajını kaybetmemek adına Rusya'nın itirazları karşısında Osmanlı donanmasının başarı sağlamak ve boğazlar konusunda etkin olmaktan çok uzak olduğunu beyan etmenin yanı sıra sürdürdüğü bu politikayı: 'Türkiye yardım etsek de etmesek de bir donanmaya sahip olmayı istiyor... İngiltere'nin yardım eden

devlet olması avantajlı [olacaktır] ve Türk filosu, Türk ordusu gibi Almanlaştırılmamalıdır.’ (Kocatürk, 2008: 82) şeklinde açıklıyordu.

1911 yılında Bahriye Nazırlığına getirilen Winston Churchill ile İngiltere’nin Almanya karşısında denizlerdeki hâkimiyetini kaybetmemek adına başlattığı rekabet daha da artıyordu. Winston Churchill bahriyedeki Türk boğazları ve Akdeniz konusunda siyasetlerini şöyle özetlemiştir; ‘İngiliz deniz gücünün Akdeniz’den çekilmesi İngiltere’nin belli başlı Akdeniz güçleriyle ilişkilerini birkaç önemli bakımdan etkileyecektir... bu tür bir çekilme İstanbul’daki diplomatik dengeleri Almanya lehine etkileyecek ve Osmanlı devletinin ittifakın safına katmaya ikna edilmesini kolaylaştıracaktır. Bu hareket tarzı Osmanlılara Rusya’ya direnebilmek için gerekli en etkin desteği sağlayacağı gibi, Mısır’ı geri alma umutlarını da arttıracaktır.’ (Güvenç, 2009: 104)

Rusya yakın zamanda yaşanan Trablusgarp ve Balkan savaşları nedeniyle boğazlardan asla vazgeçemeyeceğini bir kez daha görmüş, eski düşmanı İngiltere ile ittifak yapsa dahi Türk boğazlarına hâkim olmak konusunda ittifaka güvenmeyerek yeni yöntemler geliştirmeye devam ediyordu. Özellikle 1907-1912 yılları arasında Rusya sürekli bir şekilde revize ettiği boğazlara ani baskın fikrini, kaybettiği donanmasını yenilemekle meşgul olduğu için askıya almış ve İngiltere ile ittifak halinde olsa da 1913 yılında dahi boğazlardan arsa satın alma fikri ortaya atılmış -bu arsanın Rus kuvvetleri için bir boğazlara giriş noktası olması amaçlanmış aynı zamanda boğazlarda askeri yönden müttefiklerine karşı bile avantajlı konumda olmak planlanmıştı-fakat arsa satışının olmaması nedeniyle bu fikir beklemeye alınmıştı. (Kurat, 2011: 182) Sürekli değişen Rus siyasetinde sabit kalan tek nokta boğazların hâkimiyeti fikriydi.

1913 yılında Alman General Liman Von Sanders’in İstanbul I. Kolordu komutanlığına atanması İngiltere ve Rusya’da tepkilere sebep oldu. Çünkü İstanbul bölgesinin korunmasına atanan Sanders ile boğazların Almanlara verildiği görüşü ortaya çıktı. Özellikle Rusya tarafından büyük tepkiler alan bu atama karşısında Osmanlı limanlarına işgal planlarının yapılmasına varan fikirler ortaya atıldı ise de müttefiki İngiltere’nin Alman hükümeti ile doğrudan karşı karşıya

gelmemek adına nota verilmesi önerisi sonrası İngiliz- Rus ittifakında ikinci çatlak meydana geldi. Osmanlı'nın bu notayı kabul etmese de Liman Von Sanders'in Harp Okulu Umumi Müfettişi olarak atanması sonucu ülkeler arasında uzlaşma sağlanmış oldu. Böylece bir kriz daha büyümeden önlenirse de İngiltere Rusya arasında politik olarak sergilenen tavırların farklılığını da gözler önüne sermiş oldu.

Bu durum karşısında 8 Şubat 1914 de Rusya'da yapılan toplantıda çıkabilecek bir Avrupa savaşında artık İstanbul kıyılarına, siyasi hamlelerle sahip olmak yerine bölgeye askeri kuvvet gönderilmesi gerekliliği fikri tekrar gündeme geldi. Sazanov: "Boğazların Osmanlı Devleti'nin denetiminden çıkması durumunda, Rusya bu bölgenin herhangi bir gücün eline geçmesini engellemek zorundadır. Bu nedenle Boğazları işgal etmekten başka bir çıkar yol bulamıyorum." diyerek Rusya'nın boğazlar konusunda ittifakı İngiltere'nin sergilediği tavır haricinde yeniden harekete geçmesi gerekliliği ortaya konuyordu. (Aslanova: 2011:150) Bu toplantıda ayrıca yapılabilecek İstanbul'a yönelik amfibi operasyonunun başarısız olacağı bu nedenle Karadeniz limanlarına çıkarma yapılması yönünde yeni planlar ortaya konuldu. Fakat bu ikinci planda deniz gücü ve lojistik olanaklar göz önüne alındığında başarısızlıkla sonuçlanabileceğinden Rusya tekrar siyasi kazanımlara yönelerek İngiltere dışındaki diğer devletlerle de görüşme yoluna gitti. Böylece boğazlar hâkimiyetini bir devletin verdiği sözle değil uluslararası bir kararla sağlamayı amaçlıyordu.

3. Birinci Dünya Savaşı ve Belirlenen Stratejiler

28 Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Veliahdı Arşidük Franz Ferdinand'ın Saraybosna'da uğradığı suikast ile öldürülmesinin ardından Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasında başlayan gerginlik, 1 Ağustos'ta bir Avrupa savaşına ve sonrasında da yaşanacak olan ilk dünya savaşına dönüştü. Uzun zamandır yaşanacak büyük bir savaşın yaklaştığının farkında olan İngiltere ve Rusya ittifak sağlayarak hazırlıklara başlamışsa da Osmanlı müttefik arayışında bu iki ülke yönünden başarısızlığa uğrayarak Almanya'ya yönelmişti. 2 Ağustos 1914 tarihinde imzalanan bu ittifak ile savaş yönü

beklenildiği gibi Osmanlı toprakları ve Türk boğazlarına çevrildi. Zaten Alman Sefir Von Wangenheim'in 1 Ağustos günü Berlin'e gönderdiği telgrafta: 'Güvenilir Avusturya haberlerine göre İstanbul boğazına Rusya'nın bir deniz saldırısı planlanmıştır. Türk donanmasının Karadeniz filosunu koruyabilecek, Romanya'yla olan telgraf hattını emniyete alacak ve Bulgaristan sahiline bir Rus çıkarmasının engellenmesi için gemi gönderilmeli. (Wolf, 2014: 70) şeklindeki bilgilendirmesi Osmanlı ile paylaşılırken İngiltere'nin Sultan Osman ve Reşadiye gemilerine el koyduğu haberinin alınması Osmanlının savaşta belirsiz yerini netleştirdi. İngiltere ise 4 Ağustos 1914 günü Almanya'ya savaş ilanında bulunarak savaşta yerini aldı.

Bu sırada Rusya'nın İstanbul elçisi Girs Dışişleri Bakanı Sazanov'a yolladığı gizli telgrafta: 'Sadrazam dün bakanlar kurulunun kesinlikle tarafsız kalınacağı yönünde karar aldı ve bu arada aynı amaçla İstanbul ve Çanakkale boğazlarına ticari gemilerin kılavuz eşliğinde geçiş için yol bırakılmakla mayın engeli düşenmesine ilişkin emir verildiği ve bugün sabah 9'dan itibaren bu engelin tatbik edilmiş olması gerektiği konusunda beni bilgilendirdi. Almanya'nın Türkiye'yi her vesile ile bizim İstanbul Boğazı'nı hemen işgal etmek niyetinde olduğumuza inandırarak Karadeniz filomuzun İstanbul boğazı yakınlarında bulunduğu dair yaydığı bilgilerle Rusya aleyhinde kışkırtmaya çalıştığını göz önünde tutarsak Türkiye tarafından bu bilgiyi doğrulayacak şekilde algılanabilecek herhangi bir olaya mahal vermememiz iyi olur. Aksi halde Türkler ani bir panikte boğazları tamamen kapatır ve bize karşı akılsızca eylemlere girişebilirler.' (Ağaoğlu, 2018: 27) sözleriyle uyarıda bulunuyordu.

6 Ağustos 1914 gününde Rusya Dışişleri Bakanı Sazanov, Rusya Londra elçisi Benkendorf ve Paris elçisi İzvolski arasında geçen gizli telgarlaşmada: Türk- Avusturya donanmalarının Karadeniz de birleşerek saldırıda bulunabileceği kendilerinin müdahale etmesi durumunda ise kararsız durumdaki Romanya'nın ve Avusturya yanlısı Bulgaristan'ın olumsuz yönde etkilenebileceği bu nedenle İngiltere ve Fransa'nın boğazlar konusunda net kararlarının bildirilmesi isteniyordu. (Ağaoğlu, 2018: 23-33) Çünkü İngiltere ve Fransa arasında yapılan antlaşma ile savaş süresince itilaf donanmasının

idaresi ve operasyonların uygulanması İngiliz donanma komutanlığına verilmişti.

Osmanlı hükümetinin 10 Ağustos 1914 günü kapalı Çanakkale boğazından İngiliz donanmasının takibinden kaçan iki Alman gemisi Goeben ve Breslau'un geçmesine müsaade etmesi dünya savaşında Türk boğazlarının da yer almasının ilk adımı oldu. Bu durum karşısında Churchill İngiliz amiraline hemen Çanakkale boğazının abluka altına alınmasını emretmiş ise de henüz Osmanlı ile savaşta olunmadığı ve bu hamlenin iyi düşünülmesi gerektiği belirtilince emrini 'boğaz girişini düşman kruvazörleri dışarı çıkana kadar dikkatle gözetleyin' (Gilbert, 2021: 326) şeklinde değiştirdi. 12 Ağustos 1914 günü Churchill bakanlar kurulundan aldığı onayla Almanların lojistik ve tedarik zincirini engellemek adına Kuzey Denizi'ni abluka altına alması kararı sıranın Çanakkale'ye gelmeye başladığının ilk sinyaliydi. Osmanlı Genelkurmay Karargâhı Kıdemli Başkanlığı görevinde yer alan Albay Bronsart Von Schellendorf 20 Ağustos 1914 tarihinden itibaren savaş durumunda açılacak cephele ve bu cephelele ilgili planları hazırlamaya başlamıştı ki bu planlarda yer alan Türk boğazları Almanlarında Çanakkale yönünde gelecek hamleleri beklediğini gösteriyordu.

Devam eden savaşta Rusların Doğu Prusya cephesinden aldıkları yenilgiler İngiltere ve Fransa'yı endişelendirmiş aynı zamanda Almanların Belçika kalesi Namur'u alarak Alman ordularına Manş denizi kıyılarını açması sonrasında İngiltere 26 Ağustos 1914'te yine Bakanlar Kurulu kararı ile deniz tugayını Belçika'nın Ostend limanına gönderdi. Bu planın başarılı olması sonrasında Almanların deniz yoluyla yenilmesi stratejisi savaşta ağır basmaya başlamıştı.

10 Eylül 1914 günü İstanbul'daki Fransız askeri ataşenin verdiği bilgiler ile Osmanlı kolordularında aktif asker sayısının 40 bine ulaştığı ve Almanlar tarafından eğitilen çoğunluğun İstanbul ve Çanakkale boğaz istihkâmları ve bataryalarına yerleştirildiğini bildirdi. (Shaw, 2021: 132)

Boğazları ele geçirme faaliyetlerinin stratejik ve politik hamlele ile düzenleyen aynı zamanda boğazların düşmanın eline geçmemesi gerekliliği yönünde çalışan Rusya ise henüz bir tehlike yaşanmadan 14 Eylül 1914'te Rus savaş gemilerine Boğazlardan serbest geçiş hakkı tanınması için müttefiklerine

başvurmuş ve kendilerinin olmayacaksa İstanbul ile çevresinin Osmanlıların elinde kalması gerektiğini belirttikleri bir görüşü ortaya koydu. Fakat İngiliz ve Fransız hükümetleri Sazonov'un bu teklifine sıcak bakmamaları Rusya'nın müttefiklerine boğazlar konusunda fazla güvenmemesi ve kendisinin de oluşabilecek durumlar karşısında kendi tedbirlerini alması gerektiği yönünde yeni bir uyarı niteliği taşıyordu. Bu farkındalıkla Rusya'da İstanbul'un Karadeniz'e çıkış yönünde mayınlama (Ağaoğlu, 2018: 87) yapılması ve savaş halinde gemilerin Karadeniz'e geçmesine engel olma fikri ortaya çıktı. Teknik açıdan bu hareketin tam bir gizlilik içerisinde yapılamayacağını fark edilmesi üzerine bu kez de Osmanlı'nın Karadeniz limanlarından kömür ikmalinde bulunulmasına engel olmak için çalışmalara başlandı. Ereğli, Zonguldak, Amasya ve Kastamonu limanlarının da içerisinde bulunduğu bölgenin kömür sevkiyatını ortadan kaldırmak ya da en aza indirmek Rusya'nın savaşta müttefiklerine sağlayacağı, Osmanlı ile Türk boğazları üzerinden yaşanacak bir çatışmadaki esas görevi konumundaydı. Diğer bir görevi ise buğday ikmalinin devam etmesi adına Balkan coğrafyası ve limanlarını kontrol altında tutmaktı.

25 Eylül 1914 günü İngiliz deniz kuvvetlerinin Çanakkale boğazında devriye gezen filosuna gizli Alman gemilerinin bulunması için tüm gemilerin durdurma ve aranması emri verilmesi ile boğazlar bölgesinde yaşanan siyasi çatışmaları daha fazla güçlendirdi. Bu olay karşısında Osmanlı hükümeti boğazların tamamen kapatılması emrini verdi. Boğazlardan ticari anlamda ilgili tüm devletlerin itirazlarına karşılık Osmanlı, İngiliz savaş gemilerinin Türk sularına müdahalesini durdurur ise boğazları açacağı yönünde beyanlarda bulundu. İngiltere'nin kendini haklı konumda görmesi ve vazgeçmemesi sonucunda daha boğazlarda bir savaş durumu başlamadan Rusya etkilenmeye başladı. Özellikle gıda ihtiyacı nedeniyle Rusya, İngiltere, Fransa'nın yanında Yunanistan'da da sıkıntılar görülmeye başlandı. Savaşın daha ilk dönemlerinde baş gösteren bu sıkıntılar Türk boğazlarının ne denli önemli olduğunu Rusya'nın yanı sıra diğer devletlere de tekrar hatırlattı.

Boğazlarda yaşanan bu olaylar sonrasında 12 Ekim gününe gelindiğinde Osmanlı filosunu Karadeniz'e açılması

Rusya'da daha büyük endişelere sebep oldu. Gemilerin sonrasında geri dönmesi Rusya'nın yapılacağı müdahaleleri durdururken Sazanov'un oluşturduğu; Almanya'nın Polonya'da yenilmesi haberi gelene kadar Osmanlı'ya savaş ilanını ertelenmesi planı nedeniyle tüm hareketler beklemeye alındı. (Shaw, 2021: 637-638)

29 Ekim 1914 günü artık Osmanlı bayrağı çekili olan Goeben ve Breslau'un Rusya'nın Odesa, Sivastopol, Novorossiysk ve Feodosiya limanlarını bombardıman altına alması ile iki ülke arasında süren bekleyişin sonucu savaş başlamış bulundu. 2 Kasım 1914 günü savaş ilanı sonrasında Çar Rus halkına 'Alman komutası altındaki Türk filosu haince Karadeniz kıyılarına saldırmaya küstahlığında bulunmuştur. Rus halkının tümüyle beraber Türkiye'nin ihtiyatsız mücadelesinin sadece ülkenin çöküşünü hızlandıracağı ve Rusya'nın atalarımızın bizlere Karadeniz kıyılarında miras bıraktığı tarihi sorunun çözümüne doğru önünü açacağı sarsılmaz inancını paylaşmaktayız.' (Kurat, 2011: 247) şeklinde seslenirken aynı zamanda boğazlar bölgesinin kendilerine bırakılması konusunda da müttefikleri ile görüşmelere devam edip Rusya'nın savaştaki kazanım durumunu garanti altına almaya çalışıyordu.

4. Churchill ve Savaş Konseyi

1914 Kasım ayına gelindiğinde İngiltere süren savaşta açılan birçok cephe ve yaşanan kayıplar nedeniyle savaşın daha iyi organize edilebilmesi amacıyla Savaş Konseyi'ni oluşturma kararı aldı. Konsey içerisinde bazı bakanlık temsilcileri ve İmparatorluk Savunma Komitesi üyelerini bulunuyordu. Savaş Konseyi Başbakan Herbert Asquith, Dışişleri Bakanı Edward Grey, Maliye Bakanı David Lloyd George, Donanma Bakanı Winston Churchill, Savaş Bakanı Lord H. Kitchener, İmparatorluk Genelkurmay Başkanı Archibald Wolfe Murray, Amirallik Birinci Lordu John A. Fisher ve Arthur Balfour'un yanı sıra dönem dönem farklı isimlerinde yer aldığı bir oluşumdur. Savaş konseyinin esas amacı olan savaş stratejilerinin belirlenmesi yanı sıra her ne kadar müttefik olsalar da çıkar çatışmaları yaşanan Rusya, Fransa ve İngiltere arasında İngiltere'nin savaş kazanımlarını arttırabilmektir. Çünkü şu an müttefik olsalar dahi daha kısa zaman öncesine kadar aynı

nüfuz bölgelerine sahip olma isteğiyle bir güç yarışı halindeydiler. İngiltere sadece müttefikleri arasındaki ayrılığa değil savaş ve kazanımları konusunda savaş konseyi içerisinde de çatışmalar yaşıyordu.

Konsey içerisinde yer alan ilk grup başını Kitcehener ve üst rütbeli ordu subaylarının çektiği; savaşın kazanılması için Almanya'nın yenilgiye uğratılmasının ilk ve ana hedef olduğu konusunda fikir birliğine varmış kesimdi. Yani savaşın geleceğinin batı cephesinde kara orduları ile olacağına inanıyorlardı. İkinci grup ise Churchill ve Fisher'in başını çektiği ve zaman zaman Lloyd George'un da dâhil olduğu, batı cephesinde başarılı olursa bile daha hızlı kazanım sağlanabilecek doğu cephesi yani donanma hamlesini savunan kısımdı. (Gülboy, 2009: 60) Böylece çok fazla kayıp yaşanmadan askeri anlamda en güçlü olunan deniz gücünün zafer getireceğini iddia ediyordu. İlk toplantısı 25 Kasım'da yapılan konseyin sonraki toplantısında yeni alınan kararlar 'hızlı kararlar alınabilmesi gerekliliğini' öne süren Churchill 30 Kasım günü Savaş Konseyi'ni Grey, Lloyd George, Kitchener ve kendisi ile sınırlandırdı.

Çanakkale cephesi ile ilgili kararların alınmasında bu konsey üyelerinden özellikle iki isim öne çıkıyordu. Donanma bakanı Churchill ve Amirallik Birinci Lordu Fisher. Fisher 1905'teki Dretnot Devrimi'nin mimarı idi ve 1904- 1909 arasında Amirallik Birinci Lordluğu görevinde bulunmuştu. Bu durum onun konsey mekanizmasındaki yerini ve önemini artırıyordu. Konsey öncesinde Goeben ve Breslau'un Rusya saldırısının gerçekleştirdiği gün göreve gelen Fisher İngiltere'nin Osmanlıya verdiği nota sonrasında Çanakkale boğazı dış istihkâmların durumunun incelenmesi ve yapılabilecek ani bir baskın planlamasının görevini üstlenmişti. (Gilbert, 2021: 338)

İttifak İçin En Önemli Sınav: Çanakkale Cephesinin Açılması Fikri

1914 Aralık ayına gelindiğinde Savaş Konseyi hala savaşın seyri konusunda net bir plan ortaya koymamıştı. Churchill ise Almanya karşısında zafer kazanmak için Kuzey Denizi dışında yeni bölgeler düşünmeye başlamıştı. Asquith, yazdığı bir mektupta bu durumu 'onun yanardöner aklı şimdi de

Türkiye ve Bulgaristan'a takılmış, Gelibolu ve Çanakkale boğazına kahramanca bir macera düzenlemek istiyor ki ben buna tümüyle karşıyım.' (Gilbert, 2021: 340) şeklinde anlatıyordu.

Mısır ve Süveyş'in korunması amacıyla Çanakkale cephesi fikri daha ilk toplantıdan itibaren görüşülse de yeni bir fikir değildi. Uzun yıllardır bölge hakkında toplanan istihbarat ve Osmanlı donanmasının yetiştirilmesi sırasında bölge hakkında birçok bilgi toplanmış ve dönem dönem bölgeye yapılabilecek harekât planları hazırlanmıştı. Rusların Kafkas cephesinde harekete geçmesi de boğazlar için doğru zamanın geldiğini gösteriyordu. Tüm gücü ile Kafkaslarda olan Rusya müttefiklerine ihanet edip boğazları ele geçirebilecek bir konumda değildi ve İngiltere elinde bulunan ortak donanma ile tek başına boğazlara sahip olabilecekti. Rusya boğazlara müdahale edememekle birlikte Karadeniz'den gelebilecek tehlikelerde engel olacaktı. Yaşanacak bir ihanetin korkusu içerisindeki Rusya'nın boğazlar yönündeki hareketlilik konusundaki tek şartı Yunanlılar ile iş birliği yapılmaması idi. Çünkü İngiltere Yunanistan ile birlikte boğazlara girerse bölgenin Yunanlılara bırakılacağını düşünüyordu. Yunan yardımı yerine Rusya ile iş birliği yapılırsa işgali kolaylaştırmak için İstanbul'a Karadeniz yönünden çıkarma yapılması taahhüt ediliyordu. (Kurat, 2011: 283) Rusya ilk olarak savaşarak alma planları kurduğu boğazlarda başarılı olamayacağını farkındalığıyla artık gelinen noktada kendisine verilmediği takdirde; boğazların tek bir devlete verilmemesi, serbest geçiş hakkı tanınması ve uluslararası bir denetim kontrolünde olması istediğini belirtiyordu. Boğazlar konusunda askeri müdahalede bulunamayacağını bilincindeki Rusya pek fazla güvenmese de müttefiki İngiltere'nin sözlerine inanmak durumunda kalıyordu. Çaresiz durumdaki Rusya'nın durumunu Nikolay Nikolayeviç: 'Müttefiklerimizle yaptığımız görüşmelerde elde ettiğimiz sonuçlarla yetinmek zorundayız.' (Aslanova, 2011:162) diyerek net bir şekilde ifade ediyordu.

1914'ün son ayında Churchill ve Fisher Çanakkale dışında eski bir planı yeniden gündeme getirdi. Borkum Planı adı verilen bir planda Baltık Denzinde bulunan, Danimarka'ya ait, Borkum adası işgal edilecek ve burası bir üs olarak

kullanılacaktı. Böylece Kiel kanalının işgali ile Alman Açık Deniz Filosunu etkisiz bırakacaktı. İngiliz Donanması Baltık Denizine girerek kontrolü sağlanması sonrasında Rus birlikleri Berlin'e 100 milden daha az mesafede olan Pomeranya kıyılarına çıkartmalar yapacaktı. (Gülboy, 2009: 70) Fakat bu plan detaylıca görüşülünce Churchill Çanakkale harekâtının kazanımlarını ve konsey tarafından daha fazla destekleneceğini düşünerek tekrar Çanakkale cephesi konusuna döndü. Batı cephesi ve Fransa'dan gelen kötü haberlerinde etkisi olduğu kadar bu duruma 2 Ocak 1915 tarihli bir telgrafta etkili oldu. Kitchener'e Rus Genelkurmay Başkanı Grand Dük Nikola'dan gelen bu telgraf ile Kafkasya'da Osmanlı ileri harekâtı ve Alman güçlerinin saldırıları nedeniyle sıkıntılı durumda olduklarını belirten Rusya İngiltere'nin kendisini rahatlatabilecek ve Türklerin dikkatini Kafkaslardan başka bir yöne çekebilecek bir kara ya da deniz gücü gösterisi girişiminde bulunup bulunamayacağını soruyordu. Bu telgraf sonrasında Rusya'yı rahatlatmak ve Rus buğdayını bölgeden çıkarmak amacıyla Çanakkale tekrar gündeme geldi. Çanakkale üzerine gösteri nitelikli bir harekât dahi yapılırsa Rusya'ya askeri yardımda bulunulabilir, Rusya ile yeniden bağlantı kurulabilir ve Karadeniz'de kalan buğdayların ve gemilerin serbest kalabilmesi de sağlanabilirdi. Balkanlarda henüz tarafsız olan ülkelere gözdağı verilerek savaşa karşı tarafta katılmalarına engel olunabilirdi. Aynı zamanda Bulgaristan ve Romanya İngiltere'nin yanında savaşa girmesi sağlanarak Almanya Avusturya etrafında bir çember oluşturulabilir ve kesin zafer kazanılabildi.

Açılacak yeni cephenin kazanımlarının bu şekilde sıralanması sonrasında 6 Ocak 1915 itibariyle Çanakkale harekâtı planlanmaya başlandı. Lloyd George Avusturya Macaristan'ın Adriyatik kıyılarına çıkarma yapılması teklifini sunulsa da Kitchener artık en uygun hedefin Çanakkale boğazı olduğunu öne sürerek başarılı olunduğu takdirde kazanımlarının fazlalığı nedeniyle reddetti. Özellikle savaşa girilirken iyi yapılamamış planlar nedeniyle ordu iaşesi konusunda sıkıntılar yaşayan İngiltere'ye Rus buğdayı ve yardıma gelebilecek Rus asker sayısı gelinen noktada büyük yardım sağlayacaktı. Bu doğrultuda daha fazla önem kazanan Çanakkale harekâtı için 7-8

Ocak günleri İngiltere'nin savaş stratejisinin belirlenmesine konusuna ayrıldı. 11 Ocak 1915 günü verilen emirle Çanakkale harekâtının ön planlaması konseye sunuldu. Britanya Akdeniz filosu komutanı Koramiral Carden tarafından planlanan bu ilk plan 4 aşamadan oluşuyordu. İlk üç aşama Çanakkale Boğazındaki Osmanlı müstahkem mevkiilerinin kademeli olarak bombalanması ve yok edilmesini bu sırada boğazdaki mayınların temizlenmesi ve son aşamada mayın avlama gemileri tarafından eşlik edilen filonun boğazı geçerek Marmara Denizine girmesi şeklindeydi. Harekâtın sonlanması için mevcut şartlar devam ettiği sürece bir ay yeterli görülmekteydi. Harekâta katılacak filonun içeriği tam olarak belirlenmemişti. Churchill, 12 Ocak'ta bu plan doğrultusunda hareket ederek Amiralliğe yolladığı telgraf ile Çanakkale Harekâtı için donanmanın planlamalar yapması emrini vermiştir. Özellikle Queen Elizabeth'in harekâta katılması konusunda kararlı olan Churchill bu gemi ile Türk mevzilerini rahatça yok edeceği ve Alman gemilerine karşıda üstünlük göstereceğini düşünüyordu. (Gilbert, 2021: 347)

Savaş Konseyi tarafında kabul edilen Çanakkale hareketi planları sonrasında çekilen telgraflar ile Fransa ve Rusya'da harekât konusunda bilgilendirildi. Bugüne kadar ki tüm Rus siyaseti boğazları ele geçirmek üzerine kuruluydu. Sazanov 'ben boğazların ve İstanbul'un Rus birlikleri tarafından değil müttefiklerimiz tarafından alınabileceği fikrinden şiddetle nefret ediyorum... sefer kararı bana bildirildiğinde bu haberin bana ne kadar ıstırap verdiğini gizlemekte güçlük çektim.' (Hart, 2021: 213) ifadeleri Rusya'nın ne denli zor bir kararla boğaz üzerindeki yüzlerce yıllık siyasetini İngilizlerin müttefikliğinin insafına bıraktığını gösteriyordu.

İngiltere'de ise konsey içerisindeki ilk itiraz sesi Fisher'den geldi. Beklenenin aksine düzenli bir plan ve uygulanacak doğru strateji olmadan yeni bir cephenin açılması konusunda değil sadece harekâta tek başına donanma ile yapılamayacağını öne sürüyordu. 1807 yılında İngiliz donanması Akdeniz filosu Çanakkale boğazını sadece donanma ile aşarak İstanbul'a gelebilmiş fakat şehri ordu olmadan ele geçirememişti. 1808 yılında İngiltere ulusal savunma konseyinin boğazlarda yaptırdığı etüt sonucunda da sadece donanmanın

başarılı olamayacağına kanaat getirilmişti. (Karal, 1999: 430) Aynı durumun yaşanmaması adına Fisher askeri kanattan yardım alınmasının yanı sıra bölgeye gönderilecek olan filoda yer alan eski gemilerin yetersizliğini belirtiyordu ve bu durumun düzeltilmesini teklif ediyordu. Bu durum karşısında Nelson ve Agamemnon gemilerinin de harekâta katılması kararı ve Fransa'nın harekâta katılma teklifini onaylaması haberinin yanı sıra Kraliyet Deniz Tümeni'ne bağlı iki taburun bölgeye sevki kararı itirazları sona erdirdi. (Oglander- Aspinall, 2005: 86)

9 Şubat 1915 günü ise Rus Parlamentosu Duma'da yapılan toplantıda İstanbul ve boğazlar ana konu olarak ele alındı. 'Boğazlar evimizin anahtarındır.' (Kurat, 2011: 305) şeklinde yapılan konuşmalar Rusya'nın boğazlara verdiği önemi tek cümle ile tekrar vurguluyordu. İngiltere de Çanakkale harekâtı görüşülürken yapılacak olan harekât konusunda Rus başkomutanlığı endişe duyarak boğazların kesinlikle garantili bir şekilde harekât sonrasında Rusya'ya verilmesi konusunda siyasi anlamda baskı yapılması gerektiği yönünde raporlar yayınlıyordu. Boğazlar konusunda ortak bir karara varılsa da Rusya İngiltere ve Fransa'nın boğazlara girmesi konusunda hala tedirginlik içerisinde idi. 14 Şubat günü Rus başkomutanlığının gönderdiği bir yazı ile Sazanov'dan boğazlar yönünde verilen diplomatik garanti konusunda tekrar görüşülmesini istedi.

16 Şubat 1915 günü toplanan Savaş Konseyi artık Çanakkale harekâtı konusunda çoğu noktayı açıklığa kavuşturmuş haldeydi. Fransa'ya gönderilmesi planlanan Avusturyalı ve Yeni Zelandalı askerlerden oluşan birliğin Gelibolu'da kullanılması kararı sonrasında rahatlamış bir halde harekâtı başlattılar. 19 Şubat 1915 günü Çanakkale harekâtının ilk aşamasını başlatan Çanakkale boğazının dış istihkâmlarının bombalanması ile başlayan harekât İngiltere için hala askere ihtiyaç duyulmayacak ve birkaç gün içerisinde İstanbul'da bitecek bir savaş adımı olarak görülüyordu. Aynı gün yapılan konsey toplantısında donanmanın boğazlara girişi sonrası kıyıların hızla temizlenerek ticaret gemilerinin kesintisiz ve sorunsuz geçişleri konusunda yapılacaklar planlanıyordu.

Rus parlamentosunda ise müttefiklere duyulan güvensizlik nedeni ile toplantılar devam ediyordu. Aynı zaman da harekâtın başladığı bilgisinin gelmesi ile 20 Şubat 1915

tarıhli Rus donamamasına verilen emirle Sivastopol'da bulunan donanmanın boğazlar yönünde her an harekâta hazır bir şekilde beklenmesi söylendi. Sazanov harekât karşısında Osmanlının barış isteyeceği ve hızla boğazlarda Rus kuvvetlerinin yerini alması gerektiğini tasarlıyordu. (Kurat, 2011: 307) Çünkü gecikilecek her saniye boğazlardaki önemli noktaları müttefiklere kaptırmak anlamına geliyordu. Savaş sonrasında boğazlara yerleşecek olan İngiltere'nin bölgeden çıkarılamayacağı korkusu ise devam ediyordu.

İngiltere'de ise devam eden Savaş Konseyi'nin 24 Şubat 1915 günkü toplantısında Kitchener kendinden emin bir şekilde boğazlardan hızla geçileceği bu nedenle hiç asker gerekmediği ve boğaz istihkâmlarının birer birer susturulduğu bilgisini veriyordu.

28 Şubat 1915'te harekâtın başarısından emin müttefikleri gibi Rusya'da harekâtın hızlı başarıya ulaşacağı sonrasında Paris ve Londra elçilerine barış görüşmelerinde Türklere istenilecek şartları bildiren talimatların neler olacağı konusunda bilgiler gönderiyordu. İstenilecek ilk şartlar; Alman gemilerinin teslimi, bütün Alman askerlerinin ve komutanlarının teslimi, boğazlardaki topların teslimi şeklinde sıralanıyordu.

1915 Mart ayının gelmesi ve İzmir'in bombalanması sonrasında Fransa ile İngiltere de kendi aralarında gerçekleşen görüşmeler sonucunda Osmanlı toprakları paylaşıyordu. 5 Mart günü Rusya ile yapılan görüşmeler sonrasında Grandük Nikola müttefiklerine Çanakkale boğazı alınır alınmaz Karadeniz'de hazır bekleyen 47 bin askerın İstanbul'a hızlıca gelebileceği bilgisini veriyordu. (Gilbert, 2021: 354)

Bu paylaşımlar ve gelen bilgiler ile zaferlerine kesin gözüyle bakan İngiltere 10 Mart 1915 günü yapılan konsey toplantısında daha gelmeyen zaferin İngiltere için kazanımlarını sıralarken aynı zamanda müttefik Rusya'nın İstanbul ve boğazlar konusundaki istekleri de tekrar görüştü. Bu bölgelerin Ruslara bırakılacağı kesin karara bağlanmakla birlikte Bonar Law ve Lord Landsdowne böyle büyük bir kazanımın Ruslara verilmesine itiraz ettiler. (Kıbıl, 2022: 214) Yapılan antlaşmalar nedeniyle Osmanlı devletinin paylaşımlarının planlandığı gibi olmasına karar verilse de hala ülke çıkarları doğrultusunda zafer sonrası değişiklikler olabileceği fikri de saklı tutuluyordu.

İngiliz donanmasının Marmara'da görüldüğü an İstanbul'da çıkacak bir ihtilalin haberini veren istihbarat raporları da bu beklentilere eklenince 18 Mart 1915 günü başlatılacak harekâtla hızlı bir zafer kazanılacağına artık kesindi.

Tüm plan ve tasarıların tamamlanması üzerine İngiliz hükümeti Rusya'ya boğazlar ve İstanbul konusunda bilgi vermek amacıyla 12 Mart 1915 günü yeni bir bildiri gönderdi. Bu bildiriye göre Sazanov ile yapılan toplantılar sonrasında verilen tüm sözlerin devam ettiği ve boğazların kıymetli müttefiki Rusya'ya bırakılacağı bildiriliyordu. (Kurat, 2011: 310-311) Savaşın en önemli kazanımlarından biri olacak boğazların Rusya'ya bırakılması sonrasında İngiltere'nin tek isteğinin İstanbul'daki İngiliz ticaretine engel teşkil edilmemesi olduğu bilgisinde yer veriliyordu. Uzun zamandır boğazlar hâkimiyeti konusunda hazır bekleyen Rusya bu konudaki tek engel kabul ettiği İngiltere'den böyle bir haber alması sonrasında içerisinde hala devam eden endişeleri durdurarak harekâta onay verdi. Aynı zaman aralığında Fransa'nın da Sazanov'a gönderdiği Rusların boğaz hâkimiyetini ve isteklerinin kabul edildiği bilgisi İngilizlere harekât konusunda güven duyulması içinde diğer bir sebepti.

Türk boğazlarının Rusya'ya verilmesi kararı sonrasında, İngiliz ve Fransız basınında İstanbul'un uluslararası bir yönetime bırakılması ve boğazların tarafsızlaştırılması konusunda yapılan haberler aslında harekâtın başından beri ittifak devletleri arasında yaşanan güvensizliklerin yanı sıra halk içerisinde de bu büyük ganimetin Ruslara verilmesi taraftarı olunmadığını gösteriyordu. 18 Mart 1915 günü geldiğinde Çanakkale cephesinde hala devam eden boğazların hâkimi kim olacak ve savaştan en kazançlı kim çıkacak çatışması Türk boğazlarının İngiltere ve Rusya için aslında müttefik olsalar dahi kolay kolay birbirlerinin hâkimiyetine bırakılamayacak derecede önemli olduğunu gösterir niteliktedir.

Sonuç

Türk boğazları Osmanlı imparatorluğunun son yüzyılında iki büyük imparatorluk olan Rusya ve İngiltere'nin nüfuz mücadelesi sürdürdükleri Osmanlı toprakları içerisindeki önemli noktalardan biridir. Özellikle ekonomik kazanımlar ve

stratejik üstünlük bakımında önem arz eden boğazlar İngiltere'nin Mısır ve Kıbrıs'a sahip olarak Hindistan yolunu güvenceye alacağı tarihe kadar her zaman Rusya ile siyasi arenada çatışmalar yaşamasına neden oldu. Bu iki devletin çıkar çatışmaları Osmanlının sergilediği denge politikası ile her zaman olmasa da uluslararası arena da Osmanlı toprak bütünlüğünde boğazlar konusunda lehine sonuçlar kazanmasına neden oldu.

Rusya için boğazların Osmanlıda olmasından daha korkunç tek bir şey varsa o da kendisinden daha güçlü bir devletin eline geçmesi idi. Bu ihtimal bile Rusya için boğazların Rusya'nın zayıf noktası olduğunun ve bu zayıflığın tüm dünyaca bilindiği bir kâbus gibiydi. Bu nedenle değişen tüm koşullar karşısında Rusya Türk boğazlarını ele geçirecek bir strateji geliştirmeye ve uygulamaya koymak için önüne gelecek fırsatları kollamaya devam etti. Rusya yüzlerce yıldır beklediği boğazların hâkimiyeti fırsatını askeri yetersizlikleri ve açılan cephelerde Almanlar ile mücadelerin zorluğu nedeniyle çaresizce İngilizlerin insafına bırakması yaşadıkları en zor durumlardan biriydi. Rusya'nın soluk borusu, evlerinin anahtarı olarak nitelendirdikleri boğazların müttefik donanması sonrasında kara ordularının işgali ve İngiliz hâkimiyeti korkusu yaşayan Rusya için geciken yardımlar ve savaşta düşülen zor durum boğazlarda İngilizleri görmek kadar zor değildi.

İngiltere ile ittifak anlaşması Osmanlı toprakları üzerinde devam eden bu sonsuz mücadele için bir son gibi görünse de iki devlette resmi olarak Türk boğazlarından vazgeçmeye hazır değildi. Rusya artık açıktan açığa zayıf noktası boğazları almak için siyasi mücadeleler verilse de İngiltere ve sonrasında Fransa'nın da boğazların Ruslara verilmesi aşamasında kararsızlığı savaş ilanından Çanakkale harekâtı başladığı ana kadar devam etmiştir.

Çanakkale cephesinin açılması 1915'te akla gelen bir fikir gibi görülse de İngiltere 1800'lü yıllara geldiği andan itibaren tıpkı Rusya gibi bölgeyi ele geçirmeyi hedefliyordu. Osmanlı ile yaşanacak bir çıkar çatışmasında bölgeyi almak adına 1809 planları, 1833 ve 1886'da Çanakkale Boğazı ile ilgili askeri istihbarat raporları, Türk donanması eğitimlerinde bölgenin haritalanması ve 1877'de Darboğaz mevkiinin

mayınlanmasına katılan Charles Woods adlı subayın verdiği bilgiler İngiltere'nin her zaman hazır bir halde beklediğinin göstergesidir. Fakat 1915 tarihine gelindiğinde bu planlar detaylı incelenmeden hızlı bir kararla Çanakkale harekâtına adım atıldı. Rusya'nın sürekli devam eden şüpheleri itirazları geçiştirilerek savaş konseyinde kararı alınan harekâtın neredeyse hiçbir stratejisi ve planı yoktu. Askeri kanadın istekleri ve talepleri dikkate alınmadan hızlıca kazanımlara odaklı olarak başlatılan harekâta Osmanlı ordusunun neredeyse hiç mücadele etmeyeceği, ittifak donanmasının tabyaları hızlıca geçerek İstanbul'a varacağı ve bunu gören halkın yine hızlıca teslim olacağı varsayılıyordu. Rusya'da müttefiki ile hemfikir bir halde İstanbul'da yerleşeceği yerleri seçmekle meşguldü.

Rusya'nın Kafkaslar'da yaşananlar nedeniyle kendisinden önce boğazlara giremeyeceğinden emin İngiltere Fransa yönünden de -Suriye paylaşımı nedeniyle- bir tehdit gelmeyeceğinden emin hareket ederken, her Savaş Konseyi bilgisi sonrasında Rusya da sadece İngiltere'nin ihanetine uğramamak adına planlar yapıyor fakat birbirine bu denli güvenmeyen iki devlet Türklerin güçsüzlüğü konusunda hemfikir halde bulunuyordu. İtilaf devletleri için Çanakkale harekâtı İstanbul'da son bulacak kesin zafer getirecek küçük bir cephenin açılması iken Türkler için her şeylerini ortaya koyacakları dev bir savunma savaşıydı.

Napolyon savaşları, Mısır meselesi ve kırım harbinde her seferinde farklı ittifak ve düşmanlıklar içerisinde olan bu döneminin üç imparatorluğunun Türk boğazları mücadelesi 1915 yılında uzun yıllar boğazlar konusunda düşman olan iki devletin müttefikliğinin sorgulandığı bir yer olarak karşımıza çıkar. Sonuç olarak Çanakkale müttefik durumunda olursa dahi İngiltere ve Rusya'nın her zaman tek hâkim olarak sahip olmak istedikleri bir güç merkezi olarak menfaat çatışmalarının yaşandığı bir noktadır.

Kaynakça

- AĞAOĞLU, Azad, (2018). Rus Dışişleri Arşivinin Gizli Belgelerinde Osmanlının Cihan Harbine Girişi, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- ASLANOVA, Sevilya, (2011), 20. Yüzyılın Başında Rusya'nın Osmanlı Politikası (1903-1917), Antalya: İlkim Ozan Yayınları.

- ERBAŞ, Fatih, (2019), Doğu Akdeniz’de Güç Mücadelesi 19.Yüzyılda Donanmalar, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- GİLBERT, Martin, (2021), Churchill, çev. Süha Sertabiboğlu, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- GÜLBOY, Burak S. (2009), ‘Birinci Dünya Savaşı’nın Erken Döneminde İngiltere’nin Stratejik Yaklaşımının Belirlenmesi: Çanakkale’ye Harekât Kararının Alınmasının İngiltere’nin Stratejik Yaklaşımının ve Savaş Hedeflerinin Saptanması ile İlişkisi’, Güvenlik Stratejileri Dergisi.
- GÜVENÇ, Serhat, (2009), I. Dünya Savaşına Giden Yolda Osmanlıların Drednot Düşleri, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- HART, Basıl Liddell, (2021), Birinci Dünya Savaşı Tarihi, çev. Kerim Bağrıaçık, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- KARAL, Enver Ziya, (1999), Büyük Osmanlı Tarihi, V. Cilt, II. Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908- 1918), Ankara, Türk Tarih Kurumu
- KIBIL, M. (2022), "İngiliz Savaş Konseyi Tutanaklarında Çanakkale Cephesinin Açılması". Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi 6.
- KOCATÜRK, Önder, (2008), “Osmanlı İmparatorluğu’na Gelen İngiliz Deniz Misyollarının Uluslararası Önemi, 1908-1914 (Yazar: Chris. B. Rooney).” Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları 13-14 (1909)
- KURAT, Akdes Nimet, (1952), Türk-İngiliz Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1553-1952), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- KURAT, Akdes Nimet, (2011), Türkiye ve Rusya XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- MİRLİVA Sedat, (2007), Boğazlar Meselesi ve Çanakkale Deniz Savaşı’nda Türk Zaferi, Haz. Mehmet Köçer, Ankara: Phoenix Yayınevi, I. Basım.
- OGLANDER, C.F.Aspinall, (2005), Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı I, (Yay Haz: Metin Martı), İstanbul: Arma Yayınları.
- SHAW, Stanford J. (2021), Birinci Dünya Savaşında Osmanlı İmparatorluğu, I. Cilt, çev. Beyza Sumer Aydaş, Ankara: TTK.
- YURDUSEV, E. (1999), ‘Osmanlı İmparatorluğu, Rusya ve Hindistan Üçgeninde İngiltere’nin Boğazlar Politikası’, TTK BELLETEN. 63(237).
- WOLF, Klaus, (2014), Gelibolu 1915 Birinci Dünya Harbinde Alman-Türk Askeri İttifakı, çev. Eşref Bengi Özbilen, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.